

ДОХОДИ В ТРЕТАТА ВЪЗРАСТ – ЕФЕКТИ ОТ УДЪЛЖАВАНЕТО НА ТРУДОВАТА КАРИЕРА

Стоянка Черкезова

Институт за изследване на населението и човека при БАН

mateva_s@abv.bg

Резюме: *Промяната в условията за придобиване на право на пенсия в България е лъкатушеща, нестройна. Правилата се променят на няколко пъти. Изискуемият осигурителен стаж също се колебае по години и нараства слабо.*

Настоящата статия има основно прагматичен характер. Търсят се и донякъде се предлагат отговори на въпроси като: Какви са преките резултати от реформата? Успява ли да постигне желаното – удължаване на трудовите кариери, финансова стабилност на пенсионната система и адекватност на пенсиите във висока възраст? Как тези промени се отразяват върху доходите на хората в третата възраст, resp. качеството на живот? Какъв е изводът за пенсионните политики до момента и накъде е правилната посока в бъдеще?

Ключови думи: политики за удължаване на трудовия живот, осигурителен стаж, доходи в трета и четвърта възраст, бедност, неравенство

УВОД

След 2000 г. България подобно на редица страни в Европа стартира промяна в условията за придобиване право на пенсия. Това беше обективно необходимо, за да се постигне финансова стабилност на пенсионната осигурителна система, за да се повиши адекватността на пенсиите в България (чрез увеличаване на способността им да заместят дохода, който хората получават преди да се пенсионират). Тази реформа съвпада също с целите на тогава актуалните Лисабонска стратегия и Европейската стратегия за заетост.

Промяната в условията за пенсиониране е лъкатушеща, нестройна, правилата се променят на няколко пъти. Увеличаването на възрастта и изискуемия осигурителен стаж за придобиване на право на пенсия спира през 2005 г. за мъжете и през 2009 г. за жените. От 2012 г. те започват отново да растат, но с по-малки стъпки годишно (с по 4 месеца всяка година). В резултат за периода 2000–2016 г. минималната възраст за придобиване на право на пенсия за жените в трета категория труд нараства с 5 години и 4 месеца, а за мъжете – с 3 години и 4 месеца.

До 2011 г. се работи с точкова система, като броят на точките се определя от възрастта за придобиване на право на пенсия плюс необходимия стаж. Когато расте изискуемата възраст, но точките се запазват, изискуемият осигурителен стаж може дори да намалее през същата година, а когато през следващата година необходимите точки се увеличат, без това да е придружено с нарастване на

възрастта за придобиване на право на пенсия, то осигурителният стаж расте. Така се стига до колебания по години в изискуемия осигурителен стаж. От началото на 2012 г. осигурителният стаж започва да расте с четири месеца годишно и за двата пола от първо число на годината.

В резултат изискуемият осигурителен стаж през 2016 г. е с осем месеца по-висок за мъжете спрямо този през 2000 г. При тях през 2000 г. необходимият стаж е 37 години и 6 месеца, в някои години достига до 38 години и 6 месеца, а от 2005 г. до 2011 г. той не се е променял и е бил 37 години.

При жените има по-голямо увеличение в изискуемия стаж (от 32 години и 6 месеца на 35 години и 2 месеца през 2016 г., т.е. 32 месеца). За периода 2004–2008 г. изискуемият стаж се е повишил от 32 години и 6 месеца на 34 години и 6 месеца, а през 2009 г. става 34 години и се запазва така до 2011 г. включително.

Какви са преките резултати от коментираните промени в условията за придобиване на право на пенсия? Успяват ли да постигнат желаното – удължаване на трудовите кариери, финансова стабилност на пенсионната система и адекватност на пенсиите във висока възраст? Как тези промени се отразяват върху доходите на хората, респ. качеството на живот в третата възраст? Какъв е изводът за пенсионните политики до момента и накъде е правилната посока в бъдеще?

Настоящата статия търси и донякъде предлага отговор на поставените изследователски въпроси. Въпросите са свързани помежду си. Всеки следващ въпрос зависи от отговора на предишния.

ПЕНСИОННАТА РЕФОРМА – УДЪЛЖАВАНЕ НА ТРУДОВАТА КАРИЕРА? РАЗЛИЧИЯ ПО ПОЛ

Практиката показва, че няколкократно завой в пенсионната реформа, съчетани в последна сметка със затягане на изискванията за придобиване на право на пенсия и съпроводени с несигурността в последните години от трудовата кариера, действат като стимул за пенсиониране веднага, след като възникне възможност за ползване на това право. Едва ли някой се съмнява в това твърдение вече. Проучванията в тази област изобилстват. Тук ще цитираме две, които са достатъчно показателни (Черкезова, 2012).

Едно от по-старите проучвания показва, че по-голямата част от хората в България биха се възползвали от възможността да се пенсионира веднага, след като изпълнят изискванията за осигурителен стаж и възраст (68%), а ниските доходи от пенсия са аргумент за 66,3% от интервюираните да одобряват възможността пенсионерите да могат и да работят (Национален център за изучаване на общественото мнение, юли, 2010).

Според едно от специализираните издания на Евробарометър (№ 378/януари 2012), което е посветено на въпросите на активното стареене, средната възраст, до която респондентите посочват, че ще са способни да работят, е 59,3 години. За сравнение възрастта за пенсиониране в България през същата 2012 г., когато е направено цитираното допитване е 63 години и 4 м. за мъжете и 60 години и 4 м. за жените. До 78% от българите посочват, че са напълно несъгласни, че до 2030 г. ще е необходимо възрастта за придобиване на право на пенсия